

Şikago Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nde Muhafaza Edilen Eyyûbi ve Memluk Sikkeleri*

Ayyubid and Mamluk Coins Preserved in the Oriental
Institute of the University of Chicago

Warren C. Schultz** - Çeviren: Ayşe Dudu Kuşçu***

Özet

Nüsmatik biliminin, tarihe yardımcı bilimler arasında seçkin bir yeri vardır. Bazen rastgele ele geçen küçük bir sikke, ciltlerce kitapta yer almayan tarihi bilgilerin bir anda gün ışığına çıkmasını sağlar. Tarihi malzeme olarak son derece önem taşıyan sikkeler, aynı zamanda insan topluluklarının devletleşme sürecine girdiğinin de bir işaretidir. Çünkü para bastırmak hem geçmişte hem de günümüzde önemli bir hakimiyet sembolüdür. Kurulan bir devletin siyasi statüsü, ekonomik durumu, hakimiyet sahası, hakimiyet süresi, diğer devletlerle olan etkileşimi ve hattâ sanat ve estetik anlayışı ve düzeyi gibi pek çok unsur sikkelerden elde edilen değerli veriler arasında yer alır. Warren C. Schultz, bu çalışmada Şikago Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Müzesi'nde bulunan Eyyubî (1174-1250) ve Memluk (1250-1517) devletleri dönemine ait 47 adet sikkeyi belli açılardan tanımlamıştır. Bunun yanı sıra bu sikkelere, daha önce Eyyubî ve Memluk sikkeleri üzerinde en kapsamlı çalışmalardan birini gerçekleştiren Paul Balog katalogundaki benzerlerini de referans olarak göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Şikago Üniversitesi, Şarkiyat Enstitüsü, Eyyubiler, Memlukler, Sikkeler, Paul Balog.

Abstract

Numismatics has an outstanding place among the auxiliary sciences of history. Sometimes a small coin randomly incoming shed light on historical data which is never seen in numerous historical books. Coins which are very important as historical materials are also the symbol of nationalization process for societies because pressing a coin is the symbol of reign both for the past and the present. A lot of elements such as political status of an established state, its economic situation, reign area, reign duration, interaction with other states and even its conception and level of art and aesthetics are among the valuable data gathered from coins. In this study, Warren C. Schultz describes 47 coins preserved in the Oriental Institute Museum of the University of Chicago dating from the Ayyubid (1174-1250) and Mamluk (1250-1517) regimes of Egypt and Syria. Moreover, he referred to the similar ones in Paul Balog's catalogue who has done extensive research on Ayyubids' and Mamluks' history.

Key Words: Chicago University, Oriental Institute, Ayyubids, Mamluks, Coins, Paul Balog.

* Şikago DePaul Üniversitesi'nden Warren C. Schultz tarafından kaleme alınan bu çalışmanın orijinal künyesi, Warren C. Schultz, "Ayyubid and Mamluk Coins Preserved in the Oriental Institute of the University of Chicago", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol.60, No.4 (Oct. 2001), pp. 269-273. Published by : The University of Chicago Press.

** Bu materyalleri yayımlamama izin verdiği için Şikago Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'ne teşekkür etmek isterim. Kayıt işleri memuru ve müze müdür yardımcısı Raymond D. Tindel'e, bu sikkeleri çalışırken yaptığı cömert yardımlarından dolayı, teşekkür boçluyum.

*** Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: aysedudu@gazi.edu.tr.

Gazi

Akademik
Bakış

175

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

I. Giriş

Bu çalışma, Şikago Üniversitesi Şarkiyat (Doğubilimleri) Enstitüsü Müzesi'nde muhafaza edilen ve Mısır ve Suriye'de hüküm süren Eyyubi ve Memluk devletleri dönemlerine tarihlendirilen 47 sikkeyi (madeni para) tanımlamaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla; bu sikkeler, eski basılan tiplerinin (orijinallerinin) birer örnekleridir. Bu numuneler burada teşhis ve tescil edilmiştir, İslami nümizmatik ve para tarihi bilimiyle ilgilenenler bu sikkelerin Şarkiyat Enstitüsü'nde bulunduğunu bilir. Her bir sikkenin ağırlığı bu (tescil) kapsamı dahilindedir. Çünkü takdim edilen bütün sikke tiplerinin metrolojik (ağırlık ve ebat olarak) ölçüm çalışmaları daima daha çok bilgidan yararlanılmasını sağlayabilir.¹

Şarkiyat Enstitüsü'nde bulunan bu 47 sikke üç bölüm halinde bulunmaktadır. Birinci ve en geniş bölüm Alman bilim adamı ve müsteşrik (doğubilimci) Bernhard Moritz tarafından toplanılan 27 Eyyubi ve Memluk sikkelerini içerir.² Onun eliyle oluşturulan bu Yakındoğu koleksiyonu Şarkiyat Enstitüsü tarafından 1929 yılında kazanılmıştır. Söz konusu olan sikkeler, aralarında 180 sikke bulunan 12.500 materyalin küçük bir parçasıdır. Bu 27 sikkenin büyük bir çoğunluğunun basım yeri Suriye olmasına rağmen menşei bilinmemektedir.³

İkinci bölüm, Mısır'ın Fustat şehrinde George Scanlon tarafından yönetilen arkeolojik kazılardan elde edilen 13 sikke içerir.⁴ Burada belirli bir ilgi uyandıran taraf, bunların Memluk sultanı Baybars (658-76/1260-1277)'a ait olup onun, basım yeri belli olmayan, diğer sikkeleri gibi bakır sikkeler olması ve bu numunelerden menşei bilinenlerin çok nadir olmasıdır.

Son olarak Mısır'ın Kızıl Deniz kıyılarında bulunan Quseir al-Qadim (el-Kuseyr el-Kadim= Eski Saraylar) kazılarında ortaya çıkan 7 sikke vardır.⁵

1 Bu sikkelerin ağırlıkları üç katlı lazer (OHAUS Cent- o- gram scale) terazisinde ölçülmüştür.

2 Moritz sikkelerinin müze numaraları: 13723-44, 13749-51, 13753-54.

3 Çünkü bu bölümdeki sikkelerin büyük çoğunluğunun basım yeri Suriye'dir. Ve büyük ihtimalle Moritz, bu sikkeleri kendisinin Suriye seyahati sırasında Suriyeli eski sikke ticareti yapan tüccarlardan elde etmiştir.

4 Fustat sikkelerinin müze numaraları: 25443-44, 25446, 25452, 25461, 25468, 25482, 25484, 25490-92, 25499 ve 25546. Bu materyaller, George Scanlon'un yürüttüğü ve sponsorluğunu Mısır'daki Amerikan Araştırma Merkezi'nin üstlendiği kazı çalışmaları sırasında çıkarılmış ve elde edilenlerden bir kısmı da Mısır Hükümeti keşif heyeti ile paylaşılmıştır. Şarkiyat Enstitüsü'ne Bayan George Oenslager'in emtia ofisinden ve Akron Sanat Enstitüsü'nden getirilmiştir. Şarkiyat Enstitüsü, ilgili bütün birimlere minnettarlığını ifade eder.

5 Şimdi bu müzede bulunuyor olmalarına karşılık Quseir sikkeleri Şarkiyat Enstitüsü koleksiyonunun parçası değildir. Bu sebeple ayrı kataloglanmıştır. Onların kayıt numaraları: 484(a), 489(b), 496(a), 496(b), 496(g), 496(i), and 498(c). Bu sikkeleri çalışmaya izin veren Donald Whitcomb' a teşekkür borçluyum. Bu sikkeler ilk defa Michael L. Bates tarafından, "The Islamic Coins from Quseir al-Qadim 1980," American Research Center in Egypt Newsletter 120 (1982): 31-36'da ağırlıkları verilmeksizin tanımlanmışlardır. Bu sikkeler Bates'in listesinde şu numaralarla listelenmişlerdir: 4, 7, 9, 15, 20, 24 ve 27. Ben yalnızca Bates'in Quseir listesinde 498(c) numarayla Berkuk'a ait olarak yapmış olduğu tespitine katılmıyorum. Büyük ihtimalle Mansur 'Ali'ye ait olduğunu düşünüyorum. Aynı bölgede daha önce yapılan kazılardan elde edilen diğer sikkeler için bakınız; Michael L. Bates, "Islamic Coins," Eds: Donald S. Whitcomb ve Janet H. Johnson, Quseir al-Qadim 1978: A Preliminary Report, (Cairo, 1979), ss. 227-33.

Eyyubi ve Memluk nümizmatîği (meskukat=sikkeler bilimi) ve ekonomik tarihine dair pek çok eser mevcuttur.⁶ Hem Eyyubi, hem de Memluk sikkeleri için iki temel başvuru kaynağı vardır. Bunların her ikisi de Paul Balog tarafından kaleme alınmıştır. Bunlar: “*The Coinage of the Ayyubids*” (=Eyyubi Meskukatı, aşağıdaki listede CA simgesiyle belirtilmiştir) ve “*The Coinage of the Mamluk Sultans of Egypt and Syria*” (=Mısır ve Suriye Memlukları (sultanları) Meskukatı, yine aşağıdaki listede CMSES simgesiyle belirtilmiştir).⁷ Aşağıda tanımlanan sikkeler, mümkün olan her yerde sözü edilen bu iki çalışmanın ilgili sınıflandırma numaralarına göre tarif edilmiştir.

II. Sikkelerin Kataloğu

Sikkeler kabaca kronolojik sıralamaya göre düzenlenmiş, gümüş sikkeler (dirhem), bakır sikkelerden (fulus) önce listelenmiştir.⁸ Her bir sikke için sunulan malumatta şu sıralama takip edilmiştir. Sikke çeşidi (gümüş veya bakır olduğu), hükümdar (sultan), basım yeri, tarih, ağırlık, çap, Balog'un ilgili bölümü ile uyumlu tasnif numarası ve son olarak, daima ayrıç içinde, (Şarkiyat Enstitüsüne=OI) katılım / kayıt numarası. Bir tür hakkında bilinen ancak aşağıda tanımlanan belirli numuneler arasında gözardı edilen (extra) malumat da yine ayrıç içindedir. Tahmini (kesin olmayan) malumat parantez içinde yer alır. Sikke hakkında herhangi bir ilave yorum, bu bilgiden sonra gelir.

Eyyûbi Sikkeleri

1. Gümüş dirhem 1. el-Melik el-'Adil⁹ . Dımaşk (Şam). Tarih silinmiş. 2.42 gram, delikli***, 19 mm. *Tip Balog CA*, no. 280 [OI, no. 13749].

2. Gümüş dirhem el-Melik es-Sâlih. Dımaşk. Tarih silinmiş. 2.86 gram, delikli. 21 mm. *Tip Balog CA*, no. 453 [OI, no. 13751].

6 İlgili bölümlere online Memluk Bibliyografya projesi üzerinden belirtilen adresten bakınız. URL: <http://www.lib.uchicago.edu/e/su/mideast/MamBib.html>. (“Buradaki URL kısaltması Universal Resource Locator kelimesinin açılımı olup www üzerindeki kaynaklara bağlanmayı sağlayan adresleme düzenidir. Herhangi bir sunucu (server) tarafından yayınlanmakta olan site, sayfa yada dosyaların adreslerini belirtir. Şikago Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nün hazırlayıp, uluslararası ağ üzerinden sunduğu Memluk Bibliyografyası bilim dünyası için geniş ufuklu bir düşünce ürünüdür.” *çevirenin notu*)

7 Paul Balog, *The Coinage of the Ayyubids* (London, 1980), ve Paul Balog, *The Coinage of the Mamluk Sultans of Egypt and Syria* (New York, 1964).

8 Eyyubi ve Memlukler döneminde cari olan Arapça'da dirhem (*çoğulu*: derahim), gümüş sikkelerin, fels (*çoğulu*: fulus) ise, bakır sikkelerin genel adı olarak kullanılıyordu.

9 Sikkeler üzerindeki isimlerin alışlagelmiş doğası nedeniyle başka bir alfabeyle yazılmak istenildiğinde, (ayrıt edici) ses değişikliklerinden yoksun olarak yazılmakta.

***Adı geçen sikke üzerinde bulunan bu delik muhtemelen sonradan yapılmıştır. Gümüşün madeni bir değeri olması sebebiyle boyna veya saça takılıp süs eşyası olarak kullanılabilirdiği göz önünde bulundurulduğunda bunun sonradan çivi veya benzeri bir aletle açılması mümkündür. Çünkü ne sözü edilen dönemde ve ne de bu dönemi takip eden Memluklar döneminde delikli olarak basılan bir sikkeye tesadüf edilmemekte. Ancak Balog'da yer alan ve Burcî Memluklar'dan Aynal'a ait olduğu tespit edilen bir sikkenin kenarında sonradan açıldığı bariz bir şekilde belli olan bir delik bulunmaktadır. Makale yazarı Schult, her ne kadar sikkelerin fotoğraflarını yayınlamamış ve bu konuda bir açıklama yapmamış da olsa bu sikke konusunda benim kanaatim bu şekildedir. Ayrıca bu tip sikkelerden iki veya üç tane olması da bu fikrimi destekler. (*çevirenin notu*)

3. Gümüş dirhem el-Melik es-Sâlih. Dımaşk. Tarih silinmiş. 2.83 gram. 21 mm. *Tıp Balog CA*, no. 547 [**OI**, no. 13750].

4. Gümüş dirhem el-Melik es-Sâlih. Dımaşk. Tarih silinmiş. 1.46 gram. 16 mm. *Tıp Balog CA*, nos. 549 ff. [**OI**, no. 13742].

5. Gümüş dirhem II. el-Melik en-Nâsır Yusuf . Dımaşk. Tarih silinmiş. 2.93 gram. 20 x 22 mm. *Tıp Balog CA*, no. 771 [**OI**, no. 13739].

6. Gümüş dirhem II. el-Melik en-Nâsır Yusuf . Halep. Hicrî. [6]4x.¹⁰ 2.74 gram. 20 mm. *Tıp Balog CA*, no. 738 [**OI**, no. 13753].

7. Gümüş dirhem 2.91 gram. 20 x 22 mm [**OI**, no. 13738]. Bu sikkenin iki yüzü birbirinden farklı basılmıştır. Fakat iki yüzünden de bu sikkenin Eyyubi sitilinde olduğu anlaşılmaktadır. (Bir yüzünde) Abbasi halifesi el-Mustansır (623-40/1226-42), (diğer yüzünün) baş tarafında ise, kendisine takdim edilen, "el-İmam el-Man[sur] billah Ebû Ca'fer" in isimleri bulunmaktadır.^{***}

8. Gümüş dirhem ez-Zahir Gazi. (Halep). Tarih silinmiş. 3.48 gram. 22 mm [**OI**, no. 13754]. Bu sikke üzerindeki işaret, oldukça ince bir yazı (sitili) ile yazılmış, görünüşünden ve renginden anlaşıldığı kadarıyla ayarı düşük bir gümüş dirhem.¹¹ Ait olduğu hükümdarın hüküm sürdüğü yer Halep, dönemi 582-613/1186-1216.

9. Bakır fels el-Melik el-Kâmil. (Kahire) . 2.81 gram. 18 mm. *Tıp Balog CA*, no. 416 [el-Kuseyr, no. 484(a)]. Bu sikke ve bundan sonra sıralanacak olan beş sikke, Eyyûbî (sultanlarından) el Melik el -Kâmil (r. 615-35/1218-38) döneminde basılan yeni bakır sikke tiplerinin birer örneğidir.623/1220¹² den sonra (basılan) sikkelerin üzerinde basım yerlerinden bahsedilmemekle birlikte bunlar arkeolojik deliller ışığında Kahire'ye isnat edilmektedir.¹³

¹⁰ Bu tarihin sunumunda nümizmatik geleneği takip edilmiştir. Bu numunede visibilite (görünürlük) bakımından yoksun olmakla birlikte 6 rakamının diğer numunelerde var olduğu bilinmektedir. Var olan diğer numunelerde kullanılan metot ve çıkarımlardan da bilindiği gibi; burada olumlu tek değer (hangi) yüzüyle ait olduğu ile (hangi) dönem ve hükümdara ait olduğudur. Buradaki x işareti basım yılına işaret eden bir rakam olup kesin bir değeri belirtmemekle birlikte (örneğin 11lâ 9 arası) herhangi bir rakam olabilir.

^{***}Ortaçağ İslâm Devletleri'nde para bastırma geleneği şu şekilde idi: Bir hakimiyet sembolü olan paralarda önce dönemin halifesinin ismi, daha sonra şayet varsa metbû sultan ve nihayet parayı bastıran sultanın ismi zikredilirdi. Burada araştırmacı sözü edilen sikkenin iki tarafı olup bir yüzünde Abbasi halifelerinden el-Mustansır ve diğer yüzünde ise, el-Mansur Billah adının zikredildiğini ancak buna rağmen Eyyubî sitilinde olduğunu belirtmektedir. Kanaatimizce bu sikke, Eyyubî sikkelerine benzemekle birlikte Abbasiler dönemine ait bir sikkedir. Zira üzerinde Eyyûbî sultanlarından herhangi birinin isminin var olduğuna dair bir açıklama bulunmamaktadır. (*çevirenin notu*)

¹¹ Bu sikkenin yorumlanmasındaki yardımlarından dolayı, Amerikan Nümizmatik Derneği'nden Michael Bates'a teşekkür borçluyum.

¹² Bakınız: P. Balog, "Ayyubid Divisional Currency Issued in Egypt by al-Kamil Muhammad I," *Gazette numis-matique suisse* 27 (1977): 62-67.

¹³ Bir önceki (dip)notta verilen makaleye ek olarak bakınız: "The Function of Fatimid and Ayyubid Glass Weights," *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 24 (1981): 65, n. 8.

10. Bakır fels el-Melik el-Kâmil. (Kahire). 1.19 gram. 13 x 14 mm. *Tıp Balog CA*, nos. 416-17 [el-Kuseyr, no. 496(g)]. Bu sikke oldukça aşınmış.

11. Bakır fels el-Melik el-Kâmil. (Kahire). 2.53 gram. 16 mm. *Tıp Balog CA*, no. 419 [Fustat, **OI**, no. 25491].

12. Bakır fels el-Melik el-Kâmil. (Kahire). 3.18 gram. 22 mm. *Tıp Balog CA*, no. 420 [Fustat, **OI**, no. 25461].

13. Bakır fels el-Melik el-Kâmil. (Kahire). 3.12 gram. 21 mm. *Tıp Balog CA*, no. 420 [Fustat, **OI**, no. 25482].

14. Bakır fels el-Melik el-Kâmil. (Kahire). 4.05 gram. 22 mm. *Tıp Balog CA*, no. 420, [Fustat, **OI**, no. 25443].

Memlük Sikkeleri

15. Gümüş dirhem el-Mansur Ali. [Kahire]. Hicrî 655. 2.93 gram. 19 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 19 [**OI**, no. 13736].

16. Gümüş dirhem el-Mansur Kalavun. Kahire. Tarih silinmiş. 2.95 gram. 19 x 21 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 121-25 [**OI**, no. 13741].

17. Gümüş dirhem es-Salih İsmail. Dımaşk. Hicrî 74[5]. 2.71 gram. 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 278 [**OI**, no. 13737].

18. Gümüş dirhem el-Eşref Şaban. Basım yeri silinmiş. Tarih silinmiş. 1.51 gram. 15 x 11 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 429 [el-Kuseyr, no. 496(a)].

19. Gümüş dirhem ez-Zahir Berkuk. Kahire. Tarih silinmiş. 3.14 gram. 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 551 [**OI**, no. 13740].

20. Gümüş dirhem el-Eşref Aynal. Dımaşk. Hicrî 8[6]1. 1.42 gram. 14 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 767 [**OI**, no. 13743].

21. Gümüş dirhem el-Eşref Kayıtbay. [Halep]. Tarih silinmiş. 1.43 gram. 15 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 828 [**OI**, no. 13744].

22. Bakır fels ez-Zahir Baybars. Basım yeri silinmiş. Hicrî 6xx. 2.74 gram. 18 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 94 [Fustat, **OI**, no. 25484]. Bu sikke oldukça aşınmış.

23. Bakır fels ez-Zahir Baybars. Basım yeri silinmiş. Tarih silinmiş veya tarihsiz basılmış. 2.01 gram. 17 mm [Fustat, **OI**, no. 25444]. *Tıp olarak Balog CMSES*, no. 97'ye benzer fakat kalıp dizaynı daha küçük ve çevresinde görünür bir işaret (iz) yok.

24. Bakır fels ez-Zahir Baybars. [Dımaşk?]. Tarih silinmiş. 2.14 gram. 18 x 16 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 98 [el-Kuseyr, no. 489(b)]. Bu sikkenin basım yeri belirli olmamakla birlikte genellikle Dımaşk ile ilişkilendirilir. Bates'ın bu hususi sikkeyi tanımlarken işaret ettiği gibi "bu konuda pek çok örneğin Fustat 'da bulunması sebebiyle Mısır' ait olma(ması) hususunda çok az şüphe vardır.¹⁴

¹⁴ Bates, "The Islamic Coins from Ouseir al-Qadim 1980", p.32.

Qası

Akademik
Bakış

179

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

25. Bakır fels ez-Zahir Baybars. [Dımaşk?]. Tarih silinmiş. 2.13 gram. 17 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 98 [Fustat, **OI**, no. 25492].

26. Bakır fels ez-Zahir Baybars. Basım yeri yok. Tarihsiz. 2.35 gram. 21 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 101 [Fustat, **OI**, no. 25499].

27. Bakır fels ez-Zahir Baybars. Basım yeri yok. Tarihsiz. 1.58 gram. 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 101 [Fustat, **OI**, no. 25546].

28. Bakır fels ez-Zahir Baybars. Basım yeri yok. Tarihsiz. 1.47 gram, delikli. 22 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 101 [Fustat, **OI**, no. 25452].

29. Bakır fels en-Nasır Muhammed. Kahire. Hicrî 710. 2.76 gram. 19 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 232 [Fustat, **OI**, no. 25490].

30. Bakır fels en-Nasır Muhammed. Dımaşk. Hicrî 733. 2.36 gram. 19 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 248 [**OI**, no. 13728].

31. Bakır fels en-Nasır Muhammed. Dımaşk. Hicrî 735. 2.41 gram. 18 x 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 222 [**OI**, no. 13729].

32. Bakır fels en-Nasır Muhammed. Dımaşk. Hicrî 735. 2.55 gram. 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 222 [**OI**, no. 13735]. Bu sikke tek taraflı basılmış. Sikkenin tipi belirlenemezler arasında.

33. Bakır fels en-Nasır Muhammed. [Halep]. Tarih silinmiş. 2.55 gram. 22 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 228 [**OI**, no. 13730].

34. Bakır fels 2.66 gram. 23 mm [Fustat, **OI**, no. 25446]. Bu sikke aşırı derecede yıpranmış. İnşâ sitili ve üzerindeki yazı işaretleri beni (bu sikkeyi) en-Nasır Muhammed'e mesnet konusunda tereddütlü olmaya sevk etti, *Tıp Balog CMSES*, no. 220-21.

35. Bakır fels en-Nasır Muhammed. (Dımaşk). Tarihsiz. 3.15 gram. 15 mm. **Tıp Balog CMSES**, no. 861¹⁵ [**OI**, no. 13734].

36. Bakır fels (el-Mansur Ebû Bekr). Dımaşk. Hicrî 741. 3.33 gram. 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 267 [**OI**, no. 13727]. Bu sikke ve bunun aşağısındaki sikke anonim (kimin adına basıldığı belli değil). Kronoloji esas alınarak üzerinde fikir birliğine varılan görüşe göre; bunlar (muhtemelen yukarıda adı hükümdara ait.

37. Bakır fels (el-Mansur Ebû Bekr). Dımaşk. Hicrî 742. 3.48 gram. 18 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 268 [**OI**, no. 13726].

38. Bakır fels es-Salih İsmail. Dımaşk. Hicrî 744. 3.28 gram. 19 x 20 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 288 [**OI**, no. 13724].

39. Bakır fels en-Nasır Hasan. Kahire. Hicrî 759. 4.35 gram. 23 mm. *Tıp Balog CMSES*, no. 369 [Fustat, **OI**, no. 25468]. Bu sikke ilk olarak Hicrî 759

¹⁵ Balog bu sikkeyi II. en-Nasır Muhammed (İbn Kayıtbay, H. 901-3/1496-98)'e mesnet etmesine rağmen, bu sikke büyük ihtimalle I. en-Nasır'a ait.

yılında basılan ve tam olarak miskal standart ağırlığında olan “yeni fels”lerin bir örneği. Bu sikkeler (hicri)sekizinci/ondördüncü yüzyılın etkili bir mirası.¹⁶

40. Bakır fels el-Eşref Şaban. Dımaşk. Tarihsiz. 2.09 gram. 17 mm. *Tip Balog CMSES*, no. 458 [OI, no. 13725].

41. Bakır fels el-Eşref Şaban. Dımaşk. Tarihsiz. 2.65 gram. 18 x 20 mm. *Tip Balog CMSES*, no. 458 [OI, no. 13733].

42. Bakır fels es-Salih Hacı. [Trablus]. Tarihsiz. 3.32 gram. 18 mm. *Tip Balog CMSES*, no. 525a [OI, no. 13723].

43. Bakır fels (el-Mansur 'Ali). İskenderiyye. Tarih silinmiş. 3.54 gram. 20 x 18 mm. *Tip Balog CMSES*, nos. 499-500 [el-Kuseyr, no. 498(c)].

44. Bakır fels ez-Zahir Berkuk. Dımaşk. 798. 3.34 gram. 21 x 18 mm. *Tip Balog CMSES*, no. 590 [el Kuseyr, no. 496(b)].

45. Bakır fels 3.68 gram. 21 mm [OI, no. 13731]. Oldukça silinmiş, üzerindeki kedi (veya kedigillerden pars) motifindeki benzerlik dolayısıyla *Tip Balog CMSES*, no. 668 'deki en- Nasır Ferec'e isnat ediliyor.

46. Bakır fels 3.35 gram. 18 mm [el-Kuseyr, no. 496(l)]. Bu sikke aşırı derecede yıpranmış. İnşâ sili ve üzerindeki yazı işaretleri açıkça yukarıda sözü edilen ve “yeni fels”lerin tipinde olup no.25 'te olduğuna işaret ediyor.

47. Bakır fels el-Eşref Kayıtbay. Basım yeri yok. Tarihsiz. 5.40 gram. 20 mm. *Tip Balog CMSES*, no. 844 [OI, no. 13732].

gazi

Akademik
Bakış

181

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

¹⁶ Bakınız: şu makaleme Warren C. Schultz, “Mahmûd ibn 'Ali and the 'New Fulûs': Late Fourteenth Century Mamluk Egyptian Copper Coinage Reconsidered,” *American Journal of Numismatics*, 2d ser., 10 (1998): 127-48.